

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Udrag fra Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Grundtvigs værker", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 195. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1812_189-txt-shoot-idm5861.pdf (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Fra Barndommen af havde Han mest Lyst til at fare herfra og være med Herren ; og dybt bevægedes han ved Synet af de Lærdes forfængelige Væsen og tomme Ordstrid, men allermest over Folket, der var nedsunket i Fordærvelse og foer vild, som Faar uden Hyrde. Som Præst i Frankfurt ved Main talte han Opvækkelsens Ord,*1668. forhærdet var Folket ikke, og de hiertelige Formaninger ginge dybt ind i Sjælene; han skrev sine fromme Ønsker foran Arndts Bog,*1675. og alle Retsindige sukkede med ham over Tidens Vanart. Slige Røster vare dengang blevne sielndne, og Mange harmedes over, at han tog saa haardt paa Præsterne og drev paa en heel Fornyse af Kristendommen; men Larmen begyndte over de gudelige Forsamlinger, Han holdt i sit Hus, og som snart efterlignedes vidt og bredt i lutherske Stæder. Denne frivillige Efterligning er hans bedste Undskyldning; thi den viser, at de ei opstode efter hans egne Griller, men efter en Tanke, der var almindelig hos de Bedre i Tidsalderen og som kun behøvede at udsiges, for at blive antaget. Vildfarelse var det, og den samme, som forud avlede Munkelivet, men den var grundet i Tidens Vilkaar, og Spener maatte have været en Luther, for at 196vinde Seier over den; men det var han ikke hverken i Kraft eller i grændseløs Kærlighed til det skrevne Ord og Tro paa dets guddommelige Størke. Ret heed blev Striden, da Spener kom til Dresden og fandt nidkære Tilhængere mellem de unge Magistre i Leipsig, blandt hvilke Lybekkeren: August Herman Franke, Brandenborgeren: Joakim Lange, og Sachseren: Gotfried Arnold ere blevne de navnkundigste. Disse kom i Førstningen sammen for at hielpes ad til frugtbar Indsigt i de hellige Skrifter, men da de siden indlod, ei allene unge Studenter, men ogsaa Borgermænd, og forvandlede Samtalerne til egenlige Andagtsøvelser, da blev stor Tummel mellem Præster og Høilærde, og Magistrene adspredtes, hvorved da det saakaldte pietistiske Væsen endnu greb videre om sig. Fyrster udgav Forordninger og Høiskoler deres Formeninge mest imod Pietisterne, og Vittenbergs Høilærde, som endnu vilde gælde for Kirkens Fosterfædre, vare især bittre imod dem; men mellem sig selv havde de deres værste Fiender. Det lader sig ei her gøre, omstændelig at oprede den mærkelige Strid, under hvilken Tydskland igen vænnedes til Modersmaalet og alvorlig Eftertanke om de fornemste Ting, men en slig sandfærdig Afbildning af Tidernes Færd og Leilighed vilde give et andet Syn for Pietismen, end det som almindelig udbredtes af Folk, der selv ingen Forstand have paa Troens og Gudfrygtigheds Hemmelighed. Hoved sagen er, at de som bedrøvedes efter Gud, enten glemte at 197alting er reent for de Rene, eller troede sig for skrøbelige til at staa mod de mangehaande Fristelser, som ved det lystige Liv, der udbredtes, daglig bleve farligere, og vilde derfor undgaa dem, ved at forvandle deres Huse til Kloostere. De fattedes Lyst til at læse i Guds Ord, og til at bede i det stille Lønkammer og mente at de indbyrdes kunde opvækkes og drives ved idelige Forsamlinger. De fornåm i sig den Vantro, som spirede i Tidsalderen, og derfor bleve de bange for Videnskaberne. De maatte gøre megen Vold paa sig selv for at udføre den svære Afsondring, og derved forførtes de til, at lægge Vægt paa deres Gerninger, hovmode sig over Verdens Børn og fordømme dem, der uden sure Miner og sære Fagter ventede at fuldkomme Løbet og bevare Troen. De vidste med sig selv at de vare forlorne, hvis de modstode det Naadekald, der var udgaaet til dem, og derved forledtes de til, at tale nedslaaende og forvildende om Omvendelsens yderste Time. Stolte af den indvortes Oplysning, ringeagtede de det skrevne Ord, der dog er al sand Oplysnings Grundvold og Prøvesten, og brøde sig derfor kun lidt om Kirkegang og Sakramenter, ja paastode endog, tvertimod Kristi og Pauli Ord, at Ingen kunde være ret Lærer i Menigheden, undtagen han i Hjertet var troende og genfødt. Saaledes stod det sig med de Bedste, og selv den fromme Spener oplystes først ved sine Tilhængeres Udsvævelser om Vildfarelserne; men nu kom hertil en Flok af Hyklere, som vilde løskøbe sig fra sand Tro, Hjertets 198Renselse og Kærlighed med Læbens Bøn og Legemets Faste, uden at tænke paa Herrens Ord hos Esaias: at det er ingen Faste, naar Sjælen holder paa sine Lyster, om saa end Hovedet hælder som et Siv og Legemet plages i Sæk og Aske. Det var da intet Under, at selv gudfrygtige Mænd, som priste Speners Mening, maatte harmes over det Galenskap hvormed Pietismen, tit endog mod deres Tilhængeres Villie, undergrove Kristi Kirke. Det var imidlertid godt Tegn, at denne Gæring begyndte hos en Præst og videnskabelig Mand, som selv elskede og kendte de gamle Sprog og Historien, samt at saamange studerte og dygtige Mænd sloge sig til ham; thi baade kundgjorde det, at Kristendom end ei vilde lade sig forvise fra Høiskolerne, og Man kunde vente at Sværmeriet daglig vilde aftage, isteden for at det daglig voxer og udarter hos en Flok, der sankes om en ulærd og forvildet Mand. Udgangen var imidlertid uvis, da Gud føiede det saa, at en ny Høiskole stiftedes, hvor Pietismen fik visse Værelser og nødtes til, baade at lægge Vind paa Lærdom og læmpe sig efter Indretningerne i den evangeliske Menighed. Hermed gik det ret besynderligt til. Magister Thomasius i Leipsig udgav det første tydske Maanedsskrift, og tog deri haardt baade paa Theologer og Jurister; selv var han en Tilhænger af Lokes Fornuftlære og agtede ei Kristendommen for stort mere, end en god Moral; baade derfor, og for at ydmyge Leipsigs Høilærde, tog han Pietisterne i Forsvar, og 199hans bidende Skrivemaade opirrede saaledes, at han tilsidst maatte flygte for at undgaa Fængsel. Han opslog sin Lærestol i Halle, mange af hans forrige Tilhørere sankede sig om ham og herved opmuntredes den preusiske Minister, Seckendorf, til, at udføre sit Ønske og anlægge en Høiskole.*1694. Spener var faa Aar tilforn falden i Unaade hos Sachsens Kurfyrste og stod nu i megen Anseelse i Berlin; efter hans Anbefaling besattes Lærestolen i Theologien. Her samledes igen de Leipsiger Magistre: den fromme, elskelige Franke og den belæste, stridbare Lange, bleve Hovedmændene. Naar Pietisterne skulde lægge Vind paa boglige Konster, var det følgerigt, at Bibelen og dens Grundsprog, saavel som det latinske, maatte blive deres Hovedsag. Dette, deres Had til alt Haarkløveri og deres alvorlige Flittighed maatte nødvendig lede til grundig Videnskabelighed, og det vidner Krøniken, at den udgik fra Halle. Dertil hjalp saare meget, at Franke, med en i de nyere Tider mageløs Tillid til Forsynet, som ei heller blev beskæmmet, indrettede et Vaisenhus og anlagde derved en Skole, som i sin Tid var et Mønster og opklækkede Ungersvende, der vare baade villige og duelige til videre Fremgang. Krøniken blev derimod, til stor Skade, i Førstningen forsømt, og det kom vel deraf, at de ei kunde drive den saaledes som de vilde.

Hvordan det var, lod Arnold se til usigelig Forbauselse og Oprør i den ganske lærde Verden. Udentvivi var han det mest opvakte Hoved af alle de pietistiske 200 Lærde, og havde han holdt fast ved det skrevne Ord, var han vel blevet en Luther for sit Aarhundrede; men først mod Enden af sit Liv helbrededes han nogenlunde for sit hovmodige Sværmerie, og lærte at vurdere den Kærlighed, som vidt overgaar Kundskaben. Han var i Grunden Ven af Poesi, Historie og al Videnskabelighed; men den pietistiske Grille om Fuldkommenhed og den Helligaands umiddelbare Oplysning drev ham tit fra Bøgerne; og da han ikke, som Luther, vilde blive ædru, og ved Jesus forsones med Gud baade som Menneske og Boglærd, saa var hans lærde System virkelig syndig i sig selv, og paa dens Frugter lod det sig kende. Det synes som Høiskolen i Halle gav ham Mod til igen at studere; thi nogle Aar efter udgik hans Kirkehistorie, som er blevet saa berygtet. I et historisk Værk seer Man bedst en selvstændig Mands Synsmaade for Livet og alt Aandeligt, og Mange undres vist over, i Dommene om Lærefædre og Kættere at finde saa stor Lighed mellem Sværmeren Arnold og vore Dages døbte Hedninger. Meget forstaaeligt er det alligevel, thi i Pietismen laa Vantroens Spire, den drev paa Gerninger først og sidst, og naar Mennesket først tillyver sig en indvortes Oplysning, som skal være Skriftens Dommer, er der kun et kort Skridt til at forgude Fornuften, og dermed endte bogstavelig Sværmeren Engelman, *født omtr. 1700. de nyere tydske Filosofers mærkelige Forvarsel. I Øvrigt har Arnold med al sin Forkærlighed for Donatister, Pelagianer og andre Kættere, rettet mangen Fordom, som falsk Ærbødighed for Kirkefædrene og Sædvane, trods Luthers Modsigelse, havde rodfæstet hos de Lærde, og det er vel sandt, at Ingen af hans selvbudne Tugtemestere kunde gjort Magen til hans Bog. Det er let at forstaa, at da Pietismen havde saa dygtige Talsmænd og saa ivrige Anfægttere, maatte hos disse mange slumrende Kræfter vækkes og øves, Ordkrigene holde op, Troen paa Jesu Forsoning, mange Pietisters Savn, stadfæstes i mangt et Hjerte og adskillige Boglærde udrides af den verdslige Kundskabs Hvirvel, som stærk begyndte at drage dem bort fra gudelige Tanker og Granskninger. En af dem, der til Kirkens store Gavn saaledes frelstes, var vel Pietismens og især Joakim Langes heftigste og lærdeste Modstander, Valentin Löscher fra Meissen, *født 1673. Professor i Vittenberg. Manden forivrede sig vist mangengang, og aflagde maaske aldrig ret den Ærgerrighed og Flygtighed, som forvildede ham i hans unge Dage; men at det var hans Hjertes Begæring at vandre enfoldelig i kristelig Tro, Haab og Kærlighed: derom vidne hans tildels liflige Psalmer, thi saaledes digter Man ikke ved Konst, eller for Spøg. Det gik ham, som alle letnemme Hoveder, naar de fra Barndommen roses og spores, istedenfor at stilles og ydmyges; han begyndte som Dreng at være Forfatter og flagrede siden om hardtad i alle den menneskelige Kundskabs Egne: Alt vilde han udtømme, om Alt vilde han skrive en Bog, indtil han endelig i sit navnkundige Maanedskrift, de Uskyldige Efterretninger, *fra 1701. som blev over et halvt Aarhundrede gammelt, fandt et passeligt Talerør for alt hvad der faldt ham ind. Striden med Pietisterne, som varede fulde 15 Aar, var det som vel mest afstillede ham og fæstede Øiet paa Bibelen og Evigheden; og hvilken Vinding det var, at en saadan baade lærd og kristelig Mand i den lange Tid sad hædret paa Dommersædet, indseer Man først, ved at betænke den verdslige Visdom, som i dette Tidsrum lod sig tilsyne.